

Tihomir Brajović

ODBACIVANJE KULISA

(Dragan Velikić: *Adresa*, Laguna, Beograd, 2019)

Na početku romansijerske pustolovine Dragana Velikića beše Pula, stvarno- -imaginar- no središte i neka vrsta zaštitnog znaka njegove spisateljske pasije. Od *Via Pule* (1988) do *Bonavie* (2012) i *Islednika* (2015) u ovoj prozi stiže se, međutim, *via Singidunum*. Jer ta kapi- ja Azije s koje se jasno naslućuje Evropa, kako stoji u jednom od romana, predstavlja ras- kršće, lično i kolektivno, kroz koje stalno prolazi i kojemu se neizostavno vraća pripovedač- ko umeće ovog kosmopolitskog autora, inače rođenog Beograđanina.

Nije stoga nimalo slučajno što *Adresa* kao bližu, podnaslovnu odrednicu ima sintagmu „Beogradski roman“. Ne, dakle, „Roman o Beogradu“, prigodno naratizovani bedeker za turiste i velegradske početnike, nego pripovest o onome što se razume kao svojstveno Beogradu, nekada i, pogotovo, sada. Ambiciozno preduzeće, nema zбора, koje u sećanje priziva naslove kao što su *Petrograd* Andreja Beloga, *Berlin-Aleksanderplac* Alfreda Deblina ili *Uliks* Džejmsa Džojlsa. I mada se izrekom ne pominje, pisac poslednjega nesumnjivo je najbliži autoru *Adrese*, čijim opusom promiče više puta, katkad u naznakama, evokacijama i persiflažama, a katkad i doslovno, kao u *Severnom zidu* (1995), primerice, u kojemu ima i te kako zapaženo mesto, zahvaljujući umetničkoj i egzilantskoj sudbini, tako često temati- zovanoj u Velikićevoj prozi.

Poput Džojsovog svagdašnjeg Odiseja, poslovnog agenta Leopolda Bluma, koji beskra- jno tumara zavičajnim lavirintom dablinskih ulica, i Velikićev profani Uliks, Vladan Todorović, sredovečan je službenik, poštanski dokumentarista što neprestance šparta Beogradom u potrazi za odgovorima na sve što ga muči nakon bračnog kraha i neizbežnog preispitivanja sopstvenog života. Valja kazati da je *Adresa* zato možda najizazovniji i najrizičniji roman dvostrukog laureata NIN-ove nagrade, još tamo negde od *Slučaja Bremen* (2001), na čijim stranicama jedan penzionisani vozač tramvaja izrasta u alternativnog junaka svoje vrste. Ali dok u pomenutom ostvarenju postoje i drugi, personalno i profesionalno istaknutiji akteri, baš kao što u Džojsovom remek-delu egzistira i Stiven Dedalus, taj intrigantni, obećavajući umetnik u previranju, u najnovijoj knjizi Dragana Velikića kao da zapravo i nema romanesk- nih karaktera „od formata“. Osim Todorovića, „polovnjaka“, „izletnika u vlastitom životu“ i čoveka koji „uporno tapka u spoljašnjem“, a čija se životna filozofija svodi na to „da bude što manje vidljiv“, tu su još njegova bivša supruga Snežana i pozna ljubav Vida, te romaneskne senke Vladanove čežnje, i najupečatljivija od svih, Margita Šoškić, nastojnica zgrade u kojoj junak živi, kadra da na osnovu iskustva nasluti čemu vodi ovaj ili onaj događaj u sumornoj svakodnevicu srpske prestonice s kraja druge decenije ovog stoleća.

Adresa se, prema tome, hvata ukoštac sa sveprisutnom, ličnom i kolektivnom (be)zna- čajnošću sada i ovde kao glavnim predmetom, i problemom pripovedanja, ujedno. Trivi-

RAZMENA DAROVA

jalne sudbine, ovičene intimnim neuspesima, ordinarni akteri, sapeti banalnim problemima i nevoljama – može li to da bude dovoljno za roman? Šta je, drugim rečima, to što upravo ovu priču o neizrazitim, životno potrošenim i dobrim delom poraženim akterima u vreme dugotrajnog socijalnog i političkog sunovrata prestonice čini vrednom pripovedanja?

Nagovešten podnaslovom, odgovor na ovu zapitanost plasiran je na način koji i jeste i nije svojstven Velikićevom dosadašnjem autorskom rukopisu. Naspram ironijskog humora Beloga, klasne svesti Deblina i Džojsovih mitoloških reminiscencija, tih podesnih instrumentata modernističkog naratizovanja fascinantnog, nikad do kraja obuhvatnog urbaniteta u razrastanju i preobražavanju, „duša“ grada dočarana je ovde kao možda zauvek zatrta, baš kao što su i akteri ove nevesele priče najvećma izgubljeni i promašeni u odnosu na ono o čemu su snatрили u svoje vreme. „Beograd se neprestano podiže i ruši“, primećuje u tom smislu junak, koji potajno smera da napiše knjigu o prestonici, dodajući, sasvim simptomatično: „Kad god je trebalo da se suočim sa sobom, bežao sam u priču o Beogradu kao u utočište; u mutni obris nečega što ću tek stvoriti.“

Ovo je možda ključno mesto Velikićevog novog romana. Stavljajući u središte pripovedanja neostvarenog, tačnije: neostvarivog pisca, zatočenog u sopstvenu osrednjost te opsednutog pričom o nedovršivom gradu koji, još od svojih početaka, bezuspešno pokušava da se konstituiše kao urbanistički, kulturno, politički celovit, autor *Adrese* oblikuje u mnogo čemu dvosmislen izazov. Legitimišući se bar jednim delom kao personalno otelovljen parnjak samoga grada, nedovršen čovek i intelektualac, Vladan Todorović takav postaje sa sopstvenih, ali i opštih osujećenja, koja, dakako, prate i sve druge ponikle u istim uslovima. On se zapravo identifikuje kao egzistencijalna žrtva i kao svojevrsni „vinovnik“ aktuelnog literarnog obliča tog grada, ujedno. Ono što se najpre, sa povesnog stanovišta, pojavljuje kao uzrok junakovog mediokritetskog bitisanja, naknadno, u beletrističkom kontekstu postaje, otuda, krunski izraz ličnog i kulturnog usuda.

„Čitav ljudski život smesti se u jedan takav trenutak istorije kojim zavlada stihija“, primećuje ovaj tipski (Beo)građanin našeg vremena povodom jednog od brojnih intervala stradanja, u rasponu od rimskih i turskih do nacističkih i komunističkih pokora, a empatični pripovedač spremno zaključuje: „Čini mu se da je to konstanta Beograda“. Nešto docnije isti će, doduše, primetiti da „ogromna se energija oslobađa u propadanjima i katastrofama“, ali će potom i bezmalo fatalistički poentirati: „Vitalnost je uvek zbir preživljavanja u beznadežnim situacijama“. Čitana iz ove, imanentno poetičke perspektive, *Adresa* nam se ukazuje kao turobno dvosmisleni i(li) dvosmisleno turobni roman o (ne)zrelости, pripovest koja iz prećut(a)nog dijaloga naratorske i akterske instance izrasta kao plod suočavanja s korozivnim dejstvom neumitnog hoda vremena i nepopravljivog okruženja.

Kao drugde u Velikićevim romanima, i ovde središnji lik ima uočljivu rezonersku fizionomiju, on je fikcionalni zastupnik stanovišta koja čitalac raspoznaje iz nefikcionalnog konteksta. „Početkom druge dekade dvadeset prvog veka u Srbiji na vlast dolazi razbojnička družina koja je uspela da vlastitu kriminalnu prošlost ostavi u miraz svom radikalskom krilu“, bez zadržke konstatuje Vladan Todorović, u maniru znanom iz Velikićevog *Bratstva po mrlji* (2018), recimo, pridružujući tome oštre opaske o rušenju Savamale, kada „za potrebe vladajuće razbojničke družine i formalno je ukinuta država“, odnosno o izgradnji Beo-

grada na vodi, zatvaranju zgrade Glavne železničke stanice na Savskom trgu prestonice, i još koječemu. Ako se ovome dodaju doslovni citati i pozivanja na medijski eksponirane kritičare aktuelne vlasti (D. Bakić, T. Pančić), neće biti netačno ako se kaže da je *Adresa* roman s uočljivom satirično-kritičkom notom.

Smeštena između uverenja da „Gradovi stoje, a države putuju kroz njih“ i spoznaje da je ono što se ovde i sada događa konačna devastacija, „pretvaranje države u područje, u meteorološki pojam“, ova nota svoj krunski izraz pronalazi u naratorskoj i/ili akterskoj ustobočenosti iz koje nema bekstva. Marko Delić, junak-pisac *Astragana* (1991), prvog Velikićevog prestoničkog narativa, u čijoj predapokaliptičnoj viziji počinju da se krune „kulise“ privida imenovanog kao „Studio Beograd“, čvrsto veruje u to da autor sam bira svoje junake i zato je njegova pustolovina još uvek romaneskno razuđena između zavičaja i sveta, mladosti i zrelosti, sopstvenosti i Drugog. Tridesetak godina docnije, nesuđeni hroničar i nevoljni junak *Adrese*, koji život provodi u klaustrofobičnom prostoru između kancelarije i devastiranog azila centralnih gradskih ulica, u stanju je tek da se prepozna u dešperatnim memento-analogijama s predsmrtnim godinama uzor-pisaca (I. Andrić, B. Stanković, R. Ratković, D. Harms, I. Ćipiko, B. Tokin).

Za razliku od bezmalo svih ostalih romana Dragana Velikića, obeleženih disperzivnim hronotopom kao imaginativnom mapom neskrasivog ali preduzimljivog kretanja junaka, najčešće intelektualnih emigranata u potrazi za sopstvenim identitetom u svetu razdešenih ideologija i epohalnih potresa, *Adresa* je, dakle, oblikovana kao centripetalno svedena pripovest propadanja ljudi i metropole koja nezaustavljivo tone prema nekropolisu. To je njena osobenost i ujedno krajnji izraz pomenute rizičnosti romana. Autorovo priklanjanje ovakvoj pripovednoj konstelaciji može, naravno, da bude shvaćeno kao izbor ili kao neminovnost, kao bežanje u priču o Beogradu, ili pak kao odustajanje od artističkog spektakla, podvrgavanje entropijski neotklonjivom te ostavljanje znakova upozorenja i opomena pokraj ruiniranog puta.

A možda bi, u skladu sa sveukupnom, ambivalentnom dispozicijom, ono naposljetku moglo da bude prihvaćeno kao i jedno i drugo u isti mah. Pogotovo ako se ima u vidu dokumentarno-fiktivna, u mnogo čemu zapravo fantazmagorična stvarnost slavnog *Singidunuma*, od kojega je ovde preostao tek „nebulozni projekat razbojničke družine, koja pljačka i ubija grad na ušću Save u Dunav“, *Singidum-dum* za razbojнике našeg doba, takoreći. Možda se upravo tako, odbacivanjem poslednjih „kulisa“, u vremenu koje nemilice i svuda gomila samo trošne, providne dekoracije, na neočekivan ali doličan način zatvara decenijski ocrtavan krug Velikićevog bavljenja „Studiom Beograd“.

Pa ako se čitaocu učini da to što čita nije uobičajeno doterano, umiveno i lepo, već nekako sirovo, surovo i mučno, možda baš tako mora i valja da bude. Možda reč i jeste o tome da uz priču o Beogradu danas ne treba da nam bude dobro, jer u datim okolnostima ovako osmišljeno pisanje nema pravo da bude umešnost i prijatnost. Sa svim onim, razume se, što takav doživljaj ima da znači i u konačnom ishodu donese sa sobom.